

9. Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 9 (1511–1518): Užrašymų knyga 9. / Parengė Krzysztof Pietkiewicz. Vilnius, 2003.
10. Lietuvos Metrika. Kn. 12 (1522–1529): Užrašymų knyga 12. / Parengė D. Antanavičius ir A. Baliulis. – Vilnius, 2001.
11. Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 14 (1524–1529): Užrašymų knyga 14. Parengė L. Karalius, D. Antanavičius. – Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2008.
12. Блануца А. Князівська родина Ружинських // Волонтер. – 2012. – №4.
13. Блануца А. Політика земельних надань Сигізмунда II Августа на українських землях Великого князівства Литовського: основні тенденції та джерела дослідження // Україна крізь віки: Збірник наукових праць на пошану академіка НАН України професора Валерія Смолія. – К., Інституту історії України НАН України, 2010.
14. Ворончук І.О. Населення Волині в XVI – першій половині XVII ст.: родина, домогосподарство, демографічні чинники. – К., 2012.
15. Ворончук І. Родовід князів Ружинських: відоме і невідоме (доповнення і уточнення за матеріалами гродських і земських актів Волині XVI – початку XVII ст.) // Минуле і сучасне Волині та Полісся. Збірник наукових праць. – Луцьк, 2004.
16. Кром М.М. Меж Русью и Литвой. Пограничные земли в системе русско-литовских отношений конца XV – первой трети XVI в. – 2-е изд., испр. и доп. – М., 2010. – С. 136–137.
17. Кулаковський П. Роль князя Костянтина Острозького в організації оборони південних рубежів Великого князівства Литовського у першій половині XVI ст. // Ukraina Lithuanica: студії з історії Великого князівства Литовського. – К., 2012. – Т. II / у друці.
18. Поліщук В. Урядницький клан луцького старости князя Богуша Корецького (на прикладі Луцького замкового уряду 1561–1567 рр.) // Український археографічний щорічник. Нова серія. – Київ, Нью-Йорк, 2004. – Вип. 8–9.
19. Поліщук В. Замкові книги волинських урядників як джерело з історії руського регіоналізму у Великому князівстві Литовському другої третини XVI ст. // Наукові записки. Збірник праць молодих вчених та аспірантів. – Книга I. Том 19. – К., 2009.
20. Поліщук В. Офіційні свідки – вижі Луцького замкового уряду в 1561–1567 рр. (особовий склад та службове підпорядкування) // Соціум. Альманах соціальної історії. – К., Інститут історії України НАН України. – 2005. – Вип. 5.
21. Черкас Б. Остафій Дашкович – черкаський і канівський староста XVI ст. // Український історичний журнал. – 2002. – №1.
22. Черкас Б. Один з перших козацьких «гетьманів» Семен Полозович. // Запорозька Старовина. – В. 3. – Запоріжжя, 2005.
23. Черкас Б. Семен Полозович // Полководці Війська Запорозького. – Кн. 2. – К., 2004.
24. Черкас Б. Остафій Дашкович // Полководці Війська Запорозького. – Кн. 2. – К., 2004.
25. Черкас Б. Прикордонний староста Семен Полозович // Український історичний збірник. – К., Інститут історії України. – 2004. – Вип. 7.
26. Яковлів А. Намісники, державці і старости господарського замку Черкаського в кінці XV і в XVI вв. – К., 1907.
27. Яковлів А. Бунть черкасцевъ и каневцевъ въ 1536 году // Україна. – Рік 1-й. – Т. 1. – К., 1907.

УДК 94(477.83-25):[687-052:005.966]«15/17»

Наталія Паславська

КРАВЕЦЬКИЙ ЦЕХ У ЛЬВОВІ В XVI–XVIII СТ.: МАЙСТРІВСТВО ТА РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ КАР'ЄРИ РЕМІСНИКА

Публікація порушує тему становлення та розвитку професійної кар'єри ремісника в статусі майстра в кравецькому цеху Львова в ранньомодерний період. Увага акцентується на умовах вступу до цеху, пільгах при вступі для певних категорій кравчиків, правах та обов'язках майстрів.

Ключові слова: кравецький цех, кравці, майстер, міське право, громадянство, ремесло, професійна кар'єра, цехмістр, Львів.

Публікація порушує тему становлення і розвитку професійної кар'єри ремісника в статусі мастера в портновському цеху Львова в ранньомодерне время. Вниманию акцентируется на условиях вступления в цех, льготах при поступлении для определенных категорий кравчиков, правах и обязанностях мастеров.

Ключевые слова: портновской цех, портные, мастер, городское право, гражданство, ремесло, профессиональная карьера, цехмистр, Львов.

This publication presents a tailoring workshop as one of Lviv's oldest handicraft corporations, the institutional beginnings of which date back to the late XIV century. Sewing started its rapid development on the Ukrainian territories during the princely times and quickly became popular among different national communities: Ukrainians, Armenians, Jews, Catholics (Poles, Germans, Czechs). However, constitutionalization of the tailoring brotherhood as an organization with its established craft traditions, royal privileges and charters often complicated workshop access for craftsmen. Significant financial expenses and workshop practices influenced the formation and development of a professional tailor's career. To attain the craftsman status, one had to go through the stages of being first an apprentice and then a journeyman. As a result, all of the above was a lot easier for a tailor's son and/or son-in-law as well as those marrying a professional tailor's widow.

The aim of this publication is to research the institute of craftsman at a tailor shop, create legal and social portrait of craftsmen; describe the features of the craftsman status; as well as to determine the ethno-confessional background of the tailoring workshop members. Among the methodological approaches used during this research were the principles of historicism, scientific objectivity and consistency.

Obtaining the craftsman status was an important moment in the life of every tailor. To qualify, a candidate had to submit a proof of his legal birth and a certificate of his handicraft training, be a married man and a citizen of Lviv, pass tailoring exams and pay all the due financial contributions (entry fees, banquet costs, etc). Later one had a chance to rise up the professional ladder and join the tailoring workshop's management, but these places were usually reserved for well-respected tailors of Catholic origin. Ukrainian tailors were seldom able to make it to the management echelons. Therefore, a craftsmanship institution within a tailoring workshop had its own characteristics associated with common craft rules, workshop charters and ethno-confessional structure.

Key words: *tailoring workshop, tailors, craftsman, urban law, citizenship, handicraft, professional career, workshop management, Lviv.*

Кравецька корпорація Львова – одна з найдавніших ремісничих організацій міста, інституційні початки якої сягають кінця XIV ст. Кравецьке ремесло було традиційно розвинене на українських землях від княжих часів і займалися ним різні національні громади: українці, вірмени, євреї, католики (поляки, німці, чехи). Уконституювання кравецького братства як організації з усталеними цеховими традиціями, королівськими привілеями та цеховими статутами ускладнило доступ ремісників до цеху. Значні фінансові витрати та цехові практики впливали на становлення та розвиток професійної кар'єри кравця. Щоб піднятися до гідності майстра, необхідно було пройти учнівський та підмайстрівський ступені, що найлегше вдавалося синам і зятям майстрів, а також тим, хто одружився з вдовою майстра.

Досліджувана проблематика самостійно не представлена в історіографії. Інститут майстрівства, як і кравецький цех не були об'єктами окремих досліджень. Розгляд окремих аспектів зазначеної проблеми побіжно знаходимо в роботах Л. Харевічової [31], К. Арламовського [29], К. Банковського [30], Я. Кіся [6], однак вони для нас мають допоміжний характер. На увагу заслуговує робота історика М. Капралія про львівський шевський цех, яка демонструє нові концепції та підходи в дослідженні ремісничої спільноти Львова [4].

Метою даної публікації є дослідження інституту майстрівства в кравецькому цеху: окреслити умови вступу до цеху; визначити пільги при вступі для певних категорій кравчиків; сформувати правовий та соціальний портрет майстра; охарактеризувати особливості майстрівського статусу; визначити етно-конфесійний склад членів цеху тощо. Методологічними підходами роботи стали принципи історизму, наукової об'єктивності та системності.

Вступ до цеху був важливим моментом в професійній кар'єрі ремісника. Далеко не кожен, хто навчався кравецького ремесла, міг досягнути статусу майстра. Найлегшим шлях до майстрівства був для синів майстрів – маслаків, які користувалися пільгами при вступі, що полягали у звільненні від виготовлення майстерштуки або меншій сплаті грошових внесків. Протекцією користувалися також особи, що мали споріднені відносини із сім'єю майстра та майстрової – зяті та одружені із вдовами підмайстри. Так, в статуті кравецького цеху від 4 березня 1534 р, затвердженого львівськими райцями, йдеться про те, що «якщо син майстра хоче стати майстром, або якщо котрийсь підмайстер, що звідкись прийшов, одружиться з майстрівською донькою, тоді такий не повинен і не зобов'язаний ті взірці або проби ремесла [майстерштуку – Н. П.] представляти перед старшими майстрами та всім цехом, а має бути допущений до цеху як достатньо навчений до виконання майстрівства та ремесла» [10, арк. 56]. Однак, сума вступних внесків була однаковою як для синів та зятів майстрів, так і для всіх решти підмайстрів, що бажали вступити в кравецький цех і становила 5 зл. [10, арк. 56]. Згодом в статуті кравецького цеху від 5 листопада 1576 р., підтвердженого королем Стефаном Баторієм, з'явилася стаття, що захищала інтереси тих маслаків, батьки котрих померли: «Коли якийсь майстер [кравецького – Н. П.] цеху помре і не вивчить чи не визволить свого сина, тоді такий майстрівський син буде визволений у тому цеху протягом чверті року, має сплатити до того цеху половину (не як інші) вартості» [23, арк. 9]. Проте, за невиконання майстерштуки таким претендентом на майстрівство передбачалась компенсація для цеху у розмірі 20 зл. та святкове частування для членів братства [23, арк. 9]. В кращих умовах перебували сини померлих майстрів, яким пощастило одружитися з донькою майстра кравецького цеху. Вони сплачували 5 зл. до цехової каси та половину вартості обіду для кравецького товариства, майстерський виріб зараховувався автоматично [23, арк. 8]. Оскільки, сини майстрів при вступі до кравецької спільноти мали переваги і були вільними у виборі наречених, то прибулі до Львова підмайстри були виразно зацікавлені у шлюбах із місцевими панянками. Відтак, траплялися випадки, коли кравчики, щоб добре влаштуватися в місті та успішно розвинути професійну кар'єру, одружувались із вдовами майстрів, котрі були старшими за них та мали дітей від попереднього шлюбу. Цехове товариство також було зацікавлене, щоб не засновувались нові майстерні, а вдови з сім'ями були забезпечені незалежно від цеху, тому сприяли таким шлюбам. Отож, окрім полегшеного вступу до кравецької корпорації, ці три категорії кравчиків мали таку значну перевагу над іншими кандидатами на майстрівський статус, як володіння майстернею, початковим капіталом і сировиною, що давало змогу самостійно вести ремесло [1, с. XXXV].

Вступ до кравецького цеху на загальних підставах передбачав виконання ряду усталених вимог, передбачених цеховими статутами та ремісничою практикою. Теоретично кожен підмайстер мав стати майстром, однак для багатьох це правило не було актуальним. У Львові протягом 1627-1717 рр. за даними реєстрів про прийняття міського громадянства майстрами стали 179 кравців [28]. Якщо врахувати також записи про прийняття громадянства, не внесені до чистових реєстрів – а це 54 кравці [2, с. 330-396], тоді число цехових майстрів зросте

до 233 осіб [7, с. 19]. Натомість, за даними цехової книги кравецької корпорації про прийняття на навчання та визволення учнів (1607-1717 рр.), протягом 1615-1712 рр. підмайстрами стали 349 осіб [24, арк. 187-310]. Таким чином, від 116 до 170 визволених кравчиків не набували майстрівського статусу.

Які ж перешкоди стояли на шляху для підмайстрів, котрі прагнули стати повноправними членами кравецької цехової спільноти? Перед претендентами на майстрівство ставилося кілька формальних умов: перед вступом потрібно було подати в цех лист про законне народження у шлюбі та листи про навчання ремесла, особливо для приїжджих кравчиків (визволення, мандрівки), автобіографія яких не була відома в ремісничому середовищі. Так, до прикладу, зберігся диплом львівського міщанина Шимона Кубішовського, датований 17 серпням 1711 р. і виданий у Кракові майстрами кравецького цеху [26]. Документ засвідчує, що львів'янин протягом чотирьох років навчався кравецького ремесла у майстра Томи Зибальського і повністю опанував свій фах. Відповідно до цехових вимог, диплом мав зберігатися в цеховій скринці впродовж цехової діяльності майстра.

Подружній стан у міському суспільстві Львова вважався бажаним для всіх, хто не був духовною особою латинського обряду, але перевагами сімейного життя могли користуватися тільки офіційно одружені (обвінчані) міщани, позашлюбні відносини засуджувались та вважались ганебними. За давніми звичаями ремісників перед вступом до цехової організації підмайстрові бажано було одружитися [4, с. 237]. Одруження кравчика не становило непереборної перешкоди для вступу до цеху, але дуже часто пов'язувалося із ним. Так, в статуті кравецького цеху, підтвердженого королем Владиславом IV від 26 жовтня 1634 р., міститься положення про те, що «новоприбулий майстер, прийнятий до братства, повинен одружитися, якщо ж не одружиться, тоді мусить давати в братстві кожного року одну бочку пива так довго, поки не одружиться» [1, с. 374]. Молоді підмайстри чи майстри одружувалися переважно з львів'янками. За спостереженнями англійського історика Джеймса Фарра, в західноєвропейських містах помітною була тенденція до екзогамії на шлюбному ринку окремих ремесел та ендогамії – в межах усього ремісничого середовища [32, s. 246-248]. У Львові діти кравецьких майстрів обирали шлюбних партнерів здебільшого поза межами свого цеху, але переважно також ремісничого походження. Приїжджі майстри могли потрапляти в різні життєві ситуації при виборі нареченої, керуючись раціональними мотивами. Показовим є приклад кравця Василя Роздольського, зафіксований у львівській раецькій книзі [9, арк. 1435-1437]. Так, у 1678 р. або трохи раніше кравець-підмайстер прибув до Львова, прийняв міське право [28, s. 319] та розпочав процедуру вступу до кравецького цеху, однак статут кравців вимагав від вступаючого до цеху одруження. Відтак, оскільки він був не львів'янином, то вдався до послуг свахи, яку йому могли знайти знайомі з цеху. Як результат, кравця посватали до племінниці дрібного крамаря Миколая Шостака, що був мешканцем старостинської юридики [3, с. 786]. Шлюб, очевидно, відбувся, однак кравець не отримав обіцяного посагу дружини, тому вирішив з'ясувати майнові претензії в суді, які, очевидно, завершилися консенсусом для обох сторін [3, с. 788].

Кожен підмайстер зазвичай проходив три етапи набуття майстрівського статусу: «обізнання», «коляція» та власне вступ [4, с. 237]. Спершу кравчик на кварталних цехових зборах мав оголосити про свій намір стати членом кравецької корпорації, заручившись підтримкою авторитетних кравців, які могли виступати його поручителями. Свої наміри підмайстер мав підтвердити грошовим внеском: «до двох тижнів покласти в цеху півкопи [копа – 60 литовських або 75 польських грошей – Н. П.] та 3 зл.» [1, с. 374]. На другому етапі підмайстри влаштовували святкові бенкети з нагоди свого вступу для всіх членів братства. Відповідно такі частування вимагали також значних фінансових витрат. Окрім презентації, бенкетів, сплати грошових внесків, кандидат на членство в кравецькій організації мав присягнути Львову на вірність і прийняти міське право, про що згадувалось вище, що також вимагало коштів, зокрема, у XVIII ст. ця сума становила 32 гр. [22, арк. 329]. З огляду на відсутність цехових книг кравецького цеху з переліком повноправних його членів, основною підставою для визначення приблизної кількості майстрів є збережені реєстри прийняття львівського громадянства [11-21], опрацьовані О. Зайцем [2] та видані А. Янечком [28]. Отож, протягом XVI–XVIII ст. повноправними львівськими міщанами стали 410 кравців. Якщо врахувати також записи про прийняття громадянства, що не внесені до чистових реєстрів (85 осіб), то їхня кількість зростає до 495 осіб [2, с. 330-396] (див. таблиця 1). Щорічно кравецький цех поповнював свою чисельність 2 молодими майстрами.

Таблиця 1

Число майстрів кравецького цеху у XVI–XVIII ст. (за чистовими реєстрами прийняття львівського громадянства)

Роки	Число майстрів	Річно	Відсоток
1501-1514	5	0,4	1,2
1522-1531	7	0,7	1,7
1532-1541	17	1,7	4,1
1542-1551	13	1,3	3,2
1552-1561	17	1,7	4,1
1562-1571	26	2,6	6,3
1572-1581	7	0,7	1,7
1582-1591	14	1,4	3,4
1592-1601	34	3,4	8,3
1602-1604	15	5	3,7
1627-1638	3	0,3	0,7
1639-1647	16	1,8	3,9
1652-1664	7	0,5	1,7

1665-1675	39	3,5	9,5
1677-1686	26	2,6	6,3
1687-1696	25	2,5	6,1
1697-1706	17	1,7	4,1
1707-1718	46	3,8	11,2
1719-1727	17	1,9	4,1
1750-1759	15	1,5	3,7
1760-1769	10	1	2,4
1770-1779	26	2,6	6,3
1780-1783	8	2	2
Загалом	410	1,8	100

Джерело: таблиця складена на основі [2, с. 439, 444, 449, 453; 11-16; 19-21].

Загальне число кравецьких майстрів, які прийняли міське право протягом XV–XVIII ст. – періоду поширення практики надання громадянства, становило 478 осіб та 563 осіб, враховуючи записи протокольних та рахункових книг [2, с. 330-396, 434; 11-21]. Кравці своєю чисельністю поступалися лише шевцям, і то з другої половини XVII ст., коли шевське ремесло було наймасовішим з усіх ремесел міста [4, с. 171-210]. Львівське громадянство робило кравця не лише повноправним членом міського соціуму, котрий може користуватися усіма політичними, економічними, соціальними та культурно-релігійними правами й обов'язками, встановленими королівськими привілеями, міським законодавством та усталеною в місті практикою, але також давало змогу будувати свою професійну кар'єру [7, с. 19].

Визначальним моментом вступу до кравецького цеху та своєрідним випробуванням на знання основ кравецького фаху стало виконання зразкового виробу – майстерштуки. Для її виготовлення потрібно було реалізувати свої вміння та навички, набуті під час навчання та праці в цеху, а також вкласти власні кошти (часто, взяті в борг) – на закупівлю сировини, яка використовувалася під час роботи над майстерштукою. В статуті кравецького цеху від 4 березня 1534 р. визначено етапність представлення кравчиками своїх виробів та вмінь – спершу перед цехмістрами, далі перед столовими майстрами і втретє – перед усіма членами цеху. Колективне рішення мало стати визначальним для претендента. Презентація полягала в тому, що підмайстер мав крейдою намалювати крій білої шати, написати стрій і відповідно до цієї форми викроїти його, а також плащ або церковну ризу, монаший габіт, накриття на коня, намет з однією кулею вгорі, околистий плащ [1, с. 365-366]. Після практичної частини, у випадку успішного виготовлення відповідних взірців, розпочинався усний іспит з основ техніки виконання ремесла. Підмайстер, який справився із завданнями, мав сплатити до цехової скриньки 8 зл. та продовжити процедуру вступу [1, с. 368]. Якщо ж кравчик не справився із завданнями, то міг бути покараний за рішенням цеху та продовжувати працювати у майстра так довго, поки не вивчить досконало своє ремесло [1, с. 366]. Суворо заборонялося під присягою оприлюднювати та розповсюджувати інформацію про види та техніку виконання майстерських взірців. Згодом, після всіх вступних процедур, вироблені підмайстрами майстерштуки залишалися у розпорядження цеху, що не відшкодував їхньої вартості [4, с. 239].

Новоприйнятий член цеху після вступу зразу ж відчував ієрархічність та корпоративність цехової організації. Молодий майстер протягом року відбував послуги в цеху, які мали духовний та харитативний зміст: запалювання й гасіння свічок під час церковних відправ та світських урочистостей, носіння мар з померлими членами цеху чи їхніми рідними на похоронах [1, с. XXXIX]. Також, новому членові братства не можна було брати до майстерні підмайстра, на цехових зборах дозволялось голосувати та висловлюватися останнім, а сидіти за столом якнайдалі від цехмістрів [1, с. 374]. Крім того, надалі потрібно було неухильно дотримуватись приписів цехових статутів та звичаїв: бути присутнім на зборах та усіх цехових заходах і церемоніях, міських процесіях, дотримуватись дисципліни та ієрархічності в братстві, не працювати з партачами та євреями, не користуватись працею челядників, що закріплені за іншим майстром, не тримати більше двох підмайстрів та одного учня тощо [1, с. 374-375].

Статутні положення кравецького цеху регулювали морально-етичні питання, які виникали в колективі, де кожен майстер був братом та колегою для всього товариства. На братських зборах заборонялися сварки та бійки, не дозволялось приносити в цех зброю, суворо засуджувались перелюби. Рішення цехмістрів та всіх членів братства були визначальними і мали прийматися винуватцями без застережень, однак для майстра існувало право апеляції до расцького чи бурмістрівського уряду [1, с. XLI]. В статутах кравецької корпорації передбачено також повторний вступ для тих майстрів, які виїхали зі Львова до іншого міста або залишили свій фах і не повернулися назад протягом року, шести тижнів та шести днів [1, с. 375].

Відтак, до основних пріоритетів повноправних членів кравецького цеху належало право самостійно виконувати ремесло, займатися навчанням кравецтва та наймати на роботу підмайстрів. Так, попри жорстку цехову політику при вступі, підсилену значними грошовими витратами, бажаючих користуватися прерогативами майстрівського статусу було чимало. Кравецький цех був популярним місцем працевлаштування, водночас в братстві могло виконувати ремесло 50-70 майстрів [7, с. 19].

Керівництво кравецькою цеховою спільнотою здійснювали два цехмістри – старший та молодший, які обиралися з найавторитетніших та заможних претендентів щороку на загальних зборах, про що знаходимо підтвердження в найдавнішому статуті (1533 р.) [25]. Обрані кандидатури затверджували райці, приймаючи присягу від цехмістрів на вірність місту та королеві. Для прикладу, у 1425 р. в дипломі про складання присяги вірності міста Львова королю Владиславу Ягайлу та його нащадкам вже згадуються імена двох кравецьких

цехмістрів, а печатка цеху підвішена до документа [27, s. 133-134]. До обов'язків цехмістрів, які були прописані в статутах, входило: проведення зборів; здійснення виконавчої влади; контроль за виконанням статутних приписів та дотриманням дисципліни; відповідальність за дотримання цехових звичаїв; розподіл на навчання учнів та підмайстрів між майстрами; нагляд за якістю продукції та розподілом сировини; контроль за фінансами цеху (витратами та прибутками, що надходили до цехової скриньки) тощо [25]. Керівні функції в цеху здійснювали також столові майстри (вісім осіб), які разом із старими та чинними цехмістрами утворювали групу старших майстрів, які колегіально могли приймати найвагоміші для існування організації рішення [1, с. XLI].

Кравецький цех був спільним для представників двох етно-конфесійних громад Львова – поляків та українців. Кравці-українці згадуються в статтях львівських райців в 1534 р., які вони затверджують для львівського цеху кравців [1, с. 365]. Найбільша частка українців серед кравців спостерігається в середині XVI – першій половині XVII ст. – коли це ремесло було найпоширенішим серед українського населення загалом та ремісників зокрема. Однак, порівняно з католиками, кількість представників грецького обряду в кравецькому середовищі повноправних громадян була невелика. Наприклад, за нашими підрахунками в період 1500-1550 рр. міське громадянство прийняли 46 представників кравецького ремесла, з яких лише 7 були українцями (15% від загалу кравців) [28]. В період 1549-1586 рр. міське право прийняли 106 українців серед яких – 14 кравців [5, с. 156]. Попри декларовану рівність між поляками та українцями та спільність кравецької корпорації для обох націй, українцям важко було потрапити в цех та будувати свою кар'єру. Величезні грошові видатки, пов'язані зі вступом, відсутність капіталу для ведення ремесла і утримання челяді, ускладнювали та сповільнювали їм доступ до майстрівства. Уряд цехмістра та столових майстрів для представників грецького обряду, яким пощастило здобути майстрівський статус, в XVI–XVII ст. був недосяжним. Ситуація змінилася на користь українців з початком XVIII ст., коли Львівська православна єпархія на чолі з єпископом Йосифом Шумлянським перейшла на унію у 1700 р. Відтоді унійні українці в кравецькому цеху отримали доступ до урядів цехмістра та столових майстрів, писаря та підскарбія, що документально підтверджується грамотою львівських райців від 27 квітня 1701 р. [8, арк. 1593-1596]. Однак, цілковитої рівності в правах та обов'язках між цеховими кравцями не було.

Підсумовуючи, кравецький цех у Львові був популярним місцем працевлаштування для ремісників, які прагнули займатися кравецьким фахом. Щорічно цех поповнював свою чисельність двома молодими майстрами, а стала кількість майстрів у братстві становила в середньому 50-70 осіб. Здобуття статусу майстра було важливим моментом в житті та професійній діяльності ремісника-кравця. Перед потенційними майстрами висувалось ряд обов'язкових умов: представити лист про законне народження та свідоцтво про навчання ремесла; бути одруженим; прийняти львівське громадянство; виготовити майстерштуку та скласти усні іспити з основ знання техніки кравецької майстерності; нести усі фінансові витрати (вступні внески, організація бенкету для кравців) тощо. Згодом, окрім статусу майстра можна було підніматись по щаблях професійної драбини в ролі цехмістра чи старших цеху, однак такий шлях проходили зазвичай заможні та авторитетні майстри-католики. Українські майстри кравецького цеху зазвичай не досягали керівних посад і становили меншість в цеху. Відтак, інститут майстрівства в кравецькому цеху мав свої особливості, пов'язані із загальними ремісничими нормами, внутрішньоцеховими статутами та етно-конфесійною структурою.

Джерела та література

1. Економічні привілеї міста Львова XV–XVIII ст.: привілеї та статuti ремісничих цехів і купецьких корпорацій / Упоряд. Мирон Капраль. – Львів, 2007. – 816 с.
2. Заяць О. Громадяни Львова XIV–XVIII ст.: правовий статус, склад, походження / Орест Заяць. – К.–Львів, 2012. – 558 с. + 34 іл.
3. Капраль М. Сватання «по-львівськи» у XVII столітті / Мирон Капраль // Український археографічний щорічник. Нова серія. – К., 2009. – Вип. 13/14. – С. 785-788.
4. Капраль М. Люди корпорації: Львівський шевський цех у XVII–XVIII ст. / Мирон Капраль. – Львів, 2012. – 552 с. + 16 іл.
5. Капраль М. Українська громада на вулиці Руській Львова в 1550-1585 роках / Мирон Капраль // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів, 2002. – Вип. 37. – С. 145-160.
6. Кісь Я. Промисловість Львова у період феодалізму (XIII–XIX ст.) / Ярослав Кісь. – Львів, 1968. – 224 с.
7. Паславська Н. «Книга запису протоколів прийняття та визволення учнів (1607-1717 рр.)» як джерело до демографічної історії кравецького цеху у Львові в XVII – на початку XVIII ст. / Наталія Паславська // Генеалогічні записки. – Львів, 2016. – Вип. 14 (нової серії 8). – С. 16-21.
8. Центральний державний історичний архів України у м. Львові (далі – ЦДІАЛ України), ф. 9, оп. 1, спр. 461, арк. 1593-1596.
9. ЦДІАЛ України, ф. 52, оп. 2, спр. 83, арк. 1435-1437.
10. ЦДІАЛ України, ф. 52, оп. 2, спр. 613, арк. 55 зв.-56 зв.
11. ЦДІАЛ України, ф. 52, оп. 2, спр. 648.
12. ЦДІАЛ України, ф. 52, оп. 2, спр. 649.
13. ЦДІАЛ України, ф. 52, оп. 2, спр. 650.
14. ЦДІАЛ України, ф. 52, оп. 2, спр. 651.
15. ЦДІАЛ України, ф. 52, оп. 2, спр. 652.
16. ЦДІАЛ України, ф. 52, оп. 2, спр. 653.
17. ЦДІАЛ України, ф. 52, оп. 2, спр. 695.
18. ЦДІАЛ України, ф. 52, оп. 2, спр. 696.

19. ЦДІАЛ України, ф. 52, оп. 2, спр. 698.
20. ЦДІАЛ України, ф. 52, оп. 2, спр. 704.
21. ЦДІАЛ України, ф. 52, оп. 2, спр. 705.
22. ЦДІАЛ України, ф. 52, оп. 2, спр. 952.
23. ЦДІАЛ України, ф. 52, оп. 2, спр. 1004, арк. 5-11.
24. ЦДІАЛ України, ф. 52, оп. 2, спр. 1005, 310 арк.
25. ЦДІАЛ України, ф. 131, оп. 1, спр. 379.
26. ЦДІАЛ України, ф. 131, оп. 1, спр. 810.
27. Akta Grodzkie i Ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego Bernardyńskiego we Lwowie.– Lwów, 1873.– Т. 4.
28. Album civium Leopoliensium. Rejestry przyjęć do prawa miejskiego we Lwowie (1388-1783) / Wydaw Andrzej Janeczek. – Poznań-Warszawa, 2005. – Т. 1. – 452 s.; Т. 2 – 295 s.
29. Arłamowski K. Dzieje przemyskich cechów rzemieślniczych w dawnej Polsce / Kazimierz Arłamowski. – Przemysł, 1931. – 252 s.
30. Bąkowski K. Dawne cechy krakowskie / Klemens Bąkowski. – Kraków, 1903. – 154 s.
31. Charewiczowa Ł. Lwowskie organizacje zawodowe z czasów Polski przedrozbiorowej / Łucja Charewiczowa. – Lwów, 1929. – 196 s.
32. Farr J. Artisans in Europe: 1300–1914 / James Farr. – Cambridge, 2000. – 302 s.

УДК 94(477) «15»

Андрій Гурбик

ІНСТИТУЦІЙНІ ЗМІНИ В СІЛЬСЬКОМУ САМОВРЯДУВАННІ УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ В КОНТЕКСТІ АГРАРНОЇ РЕФОРМИ XVI СТ.

У статті розглянуто еволюцію інститутів сільського самоврядування на українських землях в контексті впровадження заходів аграрної реформи XVI ст. Відзначено узаконення повноважень війтів та лавників згідно положень «Устави на волоки» 1557 р. та здійснення їх практичного урядування.

Ключові слова: Велике князівство Литовське, аграрна реформа, війти, лавники, тивуни, отамани, старці.

В статье рассмотрена эволюция институтов сельского самоуправления на украинских землях в контексте проведения аграрной реформы XVI в. Отмечено узаконивание полномочий войтов и лавников согласно положениям «Устава на волоки» 1557 и осуществления их практического управления.

Ключевые слова: Великое княжество Литовское, аграрная реформа, войты, лавники, тивуны, атаманы, старцы.

The article deals with the evolution of rural government institutions in the Ukrainian lands in the context of the implementation of agrarian reform XVI. Noted legitimize the authority to vijty and lavnyky under the provisions of «Charter» in 1557 and the implementation of practical governance.

During the agrarian reform to some extent changed the position of villages administration on the Ukrainian lands. Starting from the middle of the XVI century documents record led many reformed village elder, appointed under the «Charter» 1557 grand auditors at the formal consent of local communities. Reform introduced viytivstva that included several neighboring rural communities. Viyty in these cases occupied an intermediate position between the leaders of individual communities (vijty, lavnyky, tyvuny, chiefs, elders) and the government grodskii. «Charter» clearly regulated rights and obligations viytivsko-lavnychyh governments and allowed to come to enjoy a certain parcel of land without taxes. In general, the Institute viytivstva increasingly dualistic nature. On the other hand, come in, like the reform, defended the interests of their community, and on the other, gradually turned into officials princely administration, its lowest level.

Keywords: Grand Duchy of Lithuania, agrarian reform, vijty, lavnyky, tyvuny, chiefs, elders.

Аграрна реформа, яка розпочалася на литовських, білоруських та українських землях Великого князівства Литовського (ділі – ВКЛ) у першій половині XVI ст., справила кардинальний вплив на не лише на розвиток виробничих аграрних відносин, але мала й відчутні наслідки в соціальній сфері. Основні заходи реформи були досить динамічно проведені у великокнязівських помістях Литви, західної і центральної Білорусії та в деяких західних регіонах України. Вважається, що основний етап реформи завершився вже у 60-і рр. XVI ст. Особливо результативним були перші після прийняття «Устави на волоки» 1557 р. кілька років, впродовж яких лише в столових маєтностях великого князя було поміряно понад 57 тис. волок (1,2 млн. га землі), а на загал у перший період реформи ревізори переміряли близько 2 млн. га земельних наділів. Хоча у межах приватних володінь магнатів та шляхти ВКЛ реформа була помітно пролонгована у часі. Зокрема, на власне литовських землях реформування шляхетських помість тривало практично до кінця XVI ст., а в східнобілоруських волостях ВКЛ поміра відбувалася до середини XVII ст. На українських землях, які після Люблінської унії 1569 р. відійшли до Польщі, введення волочної системи не було перерване й здійснювалося надалі. На Правобережній Україні реформування земельного устрою відбувалося також у другій половині XVI ст., а в першій половині XVII ст. спроби введення волочної системи були зафіксовані на Лівобережній Україні (Чернігівщині, Ніжинщині, Стародубщині) [29; 30]. І хоча, різним аспектам, регіонам та періодам аграрної реформи в Україні було